

הדרן לסיום מסכת - "הקדיש של לוויה"

הקדיש, שנהוג לאומרו בסיום מסכת, נוהגים לאומרו רק עוד פעם אחת: בלווית המת. עובדה זו טעונה ביאור. עוד מנהגים של הקדיש הזה שצריכים לבאר: אין אומרים הקדיש הזה בלוויה הנערכת בלילה (בירושלים לדוגמה). ועוד (יש נוהגים), שהקדיש הזה נאמר בלוויה רק על ידי הבנים של הנפטר, ולא על ידי אנשים או אבלים אחרים.

עיקר המסר של הקדיש הזה הוא גאולה - בנין בית המקדש ותחיית המתים. הקשר של תחיית המתים ללוויה הוא ברור, אבל מה הקשר של גאולה, ובנין בית המקדש, ללוויה? ומה הקשר של כל נוסח הקדיש הזה לסיום מסכת?

והתשובה היא, התפקיד של הסיום - לעודד חזרה על החומר הנלמד. 'הדרן עלך, הדרן עלך, הדרן עלך' (נחזור עליך) - אנו מקבלים על עצמנו את האתגר, לחזור על הדברים שלמדנו. ואם כך נעשה, אז היופי, הפאר וההדר של התורה יהיה עטרה לראשנו - 'הדרך עלן' (ההדר שלך יהיה עלינו). וכך ההסבר לכל הנוסח שאנו אומרים בסיום מסכת. הכל הוא עידוד לענין הקשה והמתיש הזה - חזרה. 'דעתן עלך' (דעתנו עליך) ואז 'דעתך עלן' (דעתך עלינו). ולא נשכח אותך, לא בעולם הזה ולא בעולם הבא. וכן חוזרים על עשרה בני רב פפא, וכל פעם ופעם חוזרים על השם של רב פפא, כדוגמה לחזרה. (אכן יש בזה מסר נוסף. לרב פפא היו עשרה בנים, ולכל אחד מימד נוסף, כל אחד היה שונה. אנו מזכירים את שמותיהם להראות שבכל פעם שחוזרים על דבר הנלמד הוא נראה לנו בצורה שונה וחדשה - מימד נוסף מתגלה לנו.)

נהוג אצלינו לעשות שמחה ביום סיום מסכת. האמנם דבר זה נכון הוא? לכאורה, כשפורשים ממה שהתקשרנו אליו, אין זה זמן של שמחה, אלא דוקא זמן אבל ועצבות. כשאנו לומדים מסכת, ושמחים כשגומרים אותה, ולא רוצים לחזור עליה עוד פעם ועוד פעם, ורצים להתחיל מסכת אחרת - זה מראה שלא התקשרנו לאותה מסכת כמו שצריך. כמו שאדם לא שמח כשנפרד מקרוב או חבר טוב, כמו כן, סיום מסכת היה אמור להיות זמן עצוב, זמן של אבילות - גמרנו עם המסכת, מחבר טוב אני נפרד. אנו נפרדים. איחוד הוא שמחה, פירוד הוא אבילות. לכן, חז'ל תיקנו את הנוסח של הסיום, להראות את הקשר שלנו לחומר הנלמד. אין זו תעודת גמר על המסכת, ברוך שפטרני. אלא להיפך, דוקא מכאן נשאף עידוד לחזור על המסכת. כאן, קבל עם ועדה, נכריז על הקשר שלנו לתורה, אנו ובנינו ובני בנינו. "מודים אנחנו לך ששמת חלקינו מיושבי בית המדרש." אין לנו להתעצב, כי אין זה הסוף ליחסינו למסכת, כי אין סוף לתורה. מה שהיה נראה לנו הסוף, הוא רק התחלה חדשה. אין זה הסוף למסכת הזו, אלא דוקא ההתחלה - ממחר מתחילים לחזור - "הדרן עלך".

בזמן הגלות הארוכה, לפעמים, נראה לנו שהכל אבוד - לא תהיה גאולה, 'אין משיח לישראל'. עבר עלינו כל מה שעבר עלינו, ועדיין לא בא הקץ לכל צרותינו. אבל הגאולה בא תבוא. אין זה הסוף, יהיה חידוש. כי שם ה' עתיד להתגדל ולהתקדש בעולם. באיזה עולם? כפי הנוסח של הקדיש, בעולם שהוא עתיד להתחדש, ולהחיות מתים, ולבנות את בית הבחירה. לנו נראה לפעמים, שהרע בעולם ימשיך לעולם - אבל אין זה נכון - הוא עתיד להסיר את העבודה הזרה מהעולם וממקום המקדש. זמנים

חדשים וטובים מאלה באים - יהיה חידוש לעולם -
הגאולה תבוא.

בזמן לוויה, נראה לנו, שזה סוף הדרך של האדם.
החיים נגמרים כאן בקבר. קושי הפירוד הוא עז.
אולם, עלינו לדעת שיש עתיד ויש תקווה - יש משיח
לישראל ותהיה תחיית המתים. דוקא בלוויה, אנו
מזכירים שלמרות החושך הנוכחי, הנראה לנו נצחי,
'אור חדש על ציון תאיר'. ואין זה הסוף לנפטר, ואין
זה פירוד נצחי - תהיה חזרה, תהיה תחייה למתים.

אין באפשרותינו להעריך את המסר הזה בלילה
בזמן החושך, דוקא ביום עלינו לומר את הקדיש הזה.
דוקא באור יום אומרים את הקדיש - להראות שיש
אור בעולם, ואין הכל חשוך. ודוקא הבנים של הנפטר
יש להם לומר את ההכרזה הזו, כי להם המסר הזה
חשוב ביותר, ודוקא להם המסר הזה הכי קשה
להשגה.

לסיכום: עיקר המסר גם של לוויה וגם של סיום
הוא זהה. הגאולה ותחיית המתים מלמדים אותנו,
שאין זה סוף הדרך של האדם. איננו נפרדים ממך,
אהובנו, אנו עוד נחזור אליך, ואתה תחזור אלינו.
'הדרן עלך והדרך עלן, דעתן עלך ודעתך עלן'.